

УДК 070.1:[316.774:316.4.063.3(477+4)]

МІСЦЕ УКРАЇНИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ІНТЕГРАЦІЇ

Ващенко Н.М.

Найголовніша особливість сучасної епохи – це перехід від індустріального суспільства до інформаційного, де інформація є одним з головних ресурсів держави, без якої стає неможливим сам факт її існування та добробуту. Інформаційний бум чи „хвиля“, за висновками відомих прогнозістів, таких як Бжезинський, Тофлер та інших, буде супроводжуватись процесами розвитку інформаційних потреб та технологій зі зворотною пропорційністю щодо природних багатств. І саме тому існує твердження, що „Хто володіє інформацією, той володіє світом“, яке на сучасному етапі набуває більшої ваги та актуальності [3, с. 46].

Інформація адекватно відтворює явища і закони зовнішнього світу, духовну діяльність людства, створює можливості передбачення і перетворення дійсності в інтересах міжнародного співробітництва. Вона (інформація) перетворилась на глобальну проблему, тобто має міжнародний характер; інформація також виступає складовим чинником інших життєво важливих глобальних проблем. Інформаційний фактор здійснив у житті цивілізації за останні десятиріччя XX століття найбільш глибокі зміни за всю її історію: він об'єднав світ в єдину систему, яка функціонує у режимі реального часу. Ця єдність міжнародної спільноти має, до деякої міри, формальний характер, але засоби глобальної комунікації здатні до подальшої концентрації міжнародного співробітництва. Важливою ознакою глобальної ролі комунікації є стрімке підвищення суспільної цінності інформації (хоча інформація завжди мала високу вартість у суспільстві), але тільки у XX ст. інформація перетворилась у стратегічний ресурс людства. Як важливий стратегічний ресурс інформація відзначається унікальними властивостями: на відміну від фізичних ресурсів, вона при споживанні не скорочується, а значно зростає. Невичерпність інформаційних ресурсів створює можливості використання їх в інтересах міжнародного співтовариства і визначає інформацію як глобальну проблему цивілізації [7, с. 178].

Інформатизація суспільства охопила практично всі країни світу. Вчені констатують завершення індустріальної епохи та перехід до нового постіндустріального етапу людського розвитку. Про вступ людства в „технотронну еру“ писав З. Бжезинський. У другій половині XX ст. одночасно в США та Японії почали використовувати термін „інформаційне суспільство“. Аналітики визначають виключну роль інформації та знань, які докорінно перетворюють сучасний світ. Інші вчені вважають, що нині інформаційне суспільство „стоїть на порозі історії“, відбувається процес поступового нагромадження основних цінностей та рис нової цивілізації. Безперечно, перехід від менш прогресивного світопорядку до інформаційного суспільства не буде миттєвим. Вчені та політики активно розробляють різні моделі нового суспільства. Одна з них – модель

глобального інформаційного суспільства. Народжена в США, вона підтримується західними країнами, їх урядами та державними інститутами [11, с. 60].

Глобальні зміни у політичній системі міжнародних відносин обумовлюють необхідність аналізу нових концепцій розвитку, трансформацію звичних стабільних систем і моделей, перехід до відкритого суспільства на основі інформаційних технологій. Ідеї постіндустріального суспільства, втілені у наукових дослідженнях Д. Белла, Й. Масуди, М. Маклюєна, У. Дайзарда, В. Виноградова, З. Бжезинського та інших, характеризують інформаційне суспільство як нову фазу розвитку людства, а інформацію (інформаційні ресурси) – як головний критерій нового суспільного ладу, каталізатор економічних і соціальних перетворень. Інформаційна парадигма обумовлює усі процеси у сучасному суспільстві – розвиток інтелектуальних ресурсів, економічні перетворення, реалізацію політичної і воєнної влади, трансформацію інформаційної сфери як в глобальному, так і в національному вимірі, еволюцію медіакомунікацій. Шлях до інформаційного суспільства у різних країн і народів міжнародного співтовариства характеризується специфікою національного розвитку, а саме: новими геополітичними реаліями в міжнародних відносинах; новою світовою економікою (економікою інформаційної ери, її політичними та соціальними наслідками); процесами глобалізації [8, с. 174].

Тому інформаційна могутність держави як один із засобів реалізації її національних інтересів у сучасному світі виходить на передній план у порівнянні, зокрема, з економічною та військовою компонентами внутрішньої і зовнішньої політики держави [9, с. 41].

Для розуміння реалій сьогодення варто зупинитися на ролі і місці ЗМІ у міжнародних процесах і зовнішній політиці. Новітні технології, що зумовили глобалізацію діяльності ЗМІ, змінили ситуацію, коли уряд є єдиним джерелом та інтерпретатором внутрішньодержавної та зовнішньополітичної інформації. Поряд із недержавними ЗМІ існує ще інститут медіадиplomатії, який формує новини сприяючого характеру для оприлюднення в державі та за її межами. В європейських демократичних суспільствах ці дві інституції існують, не створюючи взаємних перешкод. Завдяки розвитку сучасних засобів масових телекомунікацій кожен глядач має змогу отримувати інформацію про ті чи інші події в різних куточках світу. Кожен має право вислухати як офіційну, так і неофіційні точки зору. Вільний та рівноправний доступ до інформації та знань є однією із демократичних цінностей в інформаційному суспільстві [1, с. 243].

Отже, глобальні трансформації систем масової комунікації зробили можливими виникнення та розвиток в галузі міжнародних відносин таких новітніх явищ, як медіадиplomатія та віртуальна дипломатія, які стають все вагомішими факторами впливу на прийняття та впровадження в життя рішень у цій галузі. Метою медіа- і віртуальної дипломатії є отримання громадської підтримки відповідних політичних акцій, сприяння майбутнім візитам, переговорам або позитивне сприймання результатів самміту чи конференції. По-різному може скластися ситуація, але безперечно те, що медіа- і віртуальна дипломатія – нові і досить вагомні фактори, з якими не може не рахуватися будь-який серйозний політик. Дедалі зростаюча роль ЗМК сприяє тому, що вони стають самостійним фактором у міжнародних відносинах. Вони розвиваються і діють за своїми власними законами, котрі набувають зараз глобального характеру. Не

виключена можливість, що глобальні медіаконгломерати будуть сприяти тим чи іншим зовнішньополітичним рішенням лише тоді, коли останні будуть співпадати з інтересами цих конгломератів. А може бути і таке, що медіа певною мірою визначатимуть розвиток тих чи інших зовнішньополітичних подій.

Так, Сполучені Штати Америки як наддержава, що володіє величезним арсеналом нових медіа та інформаційних технологій, вважають це своєю величезною геостратегічною перевагою у підтриманні й посиленні світового лідерства, зокрема і в міжнародних відносинах. Інформація так само важлива як політична, економічна та військова влада, де розуміння, інформування та вплив на зарубіжну громадськість є високим національним пріоритетом. Традиційна дипломатія залишається вирішальною, так само як і військова сила та адекватна розвідувальна діяльність. Але публічна підтримка важить дуже багато. Це не просто паблік релейшнз. Це політична, економічна, і часто воєнна необхідність [4, с. 205].

Такі закономірності є не випадковими, а атрибутами нової інформаційної доби, нового інформаційного суспільства, процесів глобалізації. „Аналіз зарубіжного досвіду свідчить, що головними напрямками вже нині є: конвергенція комунікаційних площин, створення глобальної інфраструктури, забезпечення права і технічного доступу до інформації всього населення...” [12, с. 30].

Тому дослідження проблем та перспектив інтеграції України в європейський інформаційний простір обумовлено глибинними процесами становлення сучасного інформаційного суспільства. *Актуальність* запропонованої теми полягає у тому, що інтеграція України в європейський інформаційний простір є одною з першочергових передумов її інтеграції до співдружності європейських держав. Результати такого дослідження можуть стати корисними при прийнятті внутрішньо- та зовнішньополітичних рішень і визначенні реальних перспектив розвитку відносин України зі стратегічними партнерами, що є одним із пріоритетних завдань реалізації геостратегічних напрямків діяльності нашої держави.

Мета і завдання даної статті полягає у дослідженні проблем та перспектив інтеграції України в європейський інформаційний простір; визначенні впливу політичних, економічних, інформаційних чинників на міжнародний імідж України та розвиток міжнародних зв'язків у сфері бізнесу, культури та науки; розроблені рекомендацій для конструювання позитивного уявлення про Україну у світі.

Об'єктом дослідження є проблеми та перспективи інтеграції України в європейський інформаційний простір в контексті становлення сучасного інформаційного суспільства.

Предметом дослідження є спектр наукових матеріалів, що висвітлюють проблему становлення сучасного інформаційного суспільства та місце України в європейському інформаційному просторі.

Отже, „економічні, соціальні та культурні зміни, що відбуваються на зламі тисячоліть, передбачають посилення інформаційного забезпечення, залучення новітніх інформаційних технологій та всеохоплююче проникнення ЗМІ у будь-які сфери нашого буття, у тому числі й у зовнішню політику. Вся система масової комунікації, незважаючи на різні платформи й напрями, має виражати засади загальнолюдських цінностей, відстоювати демократичні позиції та не лише брати активну участь, а й впливати на геополітичні процеси, що відбуваються в Україні сьогодні” [10, с. 99].

Уявлення про Україну в Європі і в світі довгий час були поверховими, фрагментарними і переважно негативними. Українці проживають у 49 країнах світу, а Україна навіть не має своїх повноцінних програм сателітарного телебачення, не кажучи про мережу періодичних видань, які мають видаватися за кордоном, звісно, українською мовою. Світове павутиння Інтернет, кількість користувачів якого зростає з кожним днем, також слабо розвинено в Україні. Протягом тривалого часу в Україні декларували прагнення увійти до кола європейських держав як рівноправного партнера, але насправді внутрішня політика України стосовно ЗМІ блокувала проєкти інтеграції, створюючи водночас її негативний міжнародний імідж. Зрозуміло, що, не маючи об'єктивної інформації про ситуацію в країні, беручи також до уваги факти неодноразових порушень міжнародно-правових зобов'язань, а також внутрішню політичну кризу та поглиблення розриву між проголошеними зовнішньополітичними орієнтирами та фактично існуючими тенденціями розвитку країни у сфері зовнішньої політики, світ гадав, що Україна є або буферною зоною між Сходом та Заходом, або державою, яка перебуває під впливом Росії, або, у кращому випадку, маловпливовою європейською державою. Такі враження, в свою чергу, аж ніяк не виступали стимулом для решти європейських партнерів, а лише породжували недовіру [2, с. 34].

І хоча "помаранчева революція" 2004 року стала важливим моментом в історії України, продемонструвавши світовій спільноті новий потенціал незалежної держави і відкривши для самої України широкі можливості для поступового зайняття гідного місця на міжнародній арені, така ситуація залишається майже незмінною. Незважаючи на активну діяльність у зовнішній політиці нової влади, через внутрішню ситуацію в країні, політичну та економічну нестабільність та залежність від Росії, зокрема у газовій сфері, отримання членства в ЄС може стати довготривалим процесом, який включатиме низку рішучих, а тому непопулярних реформ. Після „помаранчевої революції“ перед Україною постає загроза знову стати у свідомості Заходу „сірою“ зоною.

Низький рівень інтегрованості України у світовий інформаційний простір також залишається одним із факторів, що гальмують процес входження України в ЄС. Така ситуація спричинена нерозвиненістю і низькими темпами розвитку інформаційної інфраструктури України: відсутністю чітких і забезпечених ресурсами пріоритетів розвитку інформаційної сфери; високою конкуренцією на світовому ринку інформаційних продуктів та послуг, низькою конкурентоспроможністю вітчизняних виробників; відпливом за кордон спеціалістів у галузі інформаційних технологій; невідповідністю правової системи України в інформаційній сфері основним принципам законодавства розвинутих країн; порушенням прав на інтелектуальну власність та неефективністю податкової політики держави [5, с. 53].

У результаті все ще реальним залишається той факт, що такі негативні наслідки можуть спричинити не тільки уповільнення темпів розвитку, зниження інтелектуального потенціалу суспільства та збільшення відставання від провідних держав у сфері інформаційних технологій в самій Україні. Такі процеси загрожують викликати спотвореність засобів залучення України до процесів глобалізації в інформаційній сфері, невідповідний рівень інформаційної присутності України у світі і як результат – брак у міжнародного співтовариства об'єктивного уявлення про Україну та її ізоляцію від світової економічної системи. Крім того, за таких умов все ще існує велика вірогідність не тільки інформаційної експансії та використання проти України з

боку інших держав засобів інформаційної зброї, але й втрати Україною у загальнодержавній сфері пріоритету при вирішенні низки міжнародних проблем, зниження темпу формування рівноправних і взаємовигідних відносин з іноземними державами, поглиблення економічної кризи, зниження військового і науково-технічного потенціалу, внутрішньополітична дестабілізація тощо” [3, с. 47].

Отже, в умовах глобалізації міжнародного співтовариства та становлення інформаційного суспільства Україні необхідно включатися у глобальні процеси, захищаючи при цьому національну ідентичність і самобутність. Адже, як засвідчують дослідження, у нинішньому світі захист масової свідомості від сучасної пропаганди, а тим більше спеціальних інформаційних операцій, надійний захист інформаційного простору будь-якої сучасної країни може забезпечити тільки високорозвинуте духовне виробництво, спроможність національної еліти генерувати справжні ідеї, здатні надихати людей (наявність сталої гегемонії, за термінологією А. Грамші). Однією з основних умов виникнення цієї здатності є чітка самоідентифікація громадян зі своєю державою. Якщо така самоідентифікація відсутня, то жодним чином не можна забезпечити захисту масової свідомості, хоч би до яких найжорстокіших методів вдалася державна влада, хоч би які найдосконаліші методи та інструменти використовувалися політико-пропагандистським апаратом [6, с. 121].

Висновки. Глибока взаємодія в інформаційній сфері, входження України у світовий інформаційний простір обумовлюють розвиток національної інфраструктури, інформаційного потенціалу, засобів масової інформації, виробництва національних інформаційних продуктів. Україна, яка прагне до європейської інтеграції, асоційованого членства в Євросоюзі, повинна враховувати міжнародні тенденції глобального, політичного, соціально-економічного і культурного розвитку і будувати стратегію інформаційної політики для захисту своїх національних інтересів в міжнародному інформаційному просторі [8, с. 176].

Адже в контексті нових геополітичних реалій входження України у світовий інформаційний простір позитивно вплине на реалізацію зовнішньої політики країни та її національних інтересів. Дедалі зростаюча роль ЗМК як самостійного фактору у міжнародних відносинах певною мірою визначатимуть розвиток тих чи інших зовнішньополітичних подій, перетворившись не просто у публік рілейшнз, а в політичну та економічну необхідність. Тому Україна має використати цей шанс, аби остаточно вирватися з інформаційної “сірої” зони. І саме тому Україна має бути зацікавлена у поширенні інформації про свій інтелектуальний, економічний, ресурсний потенціал, про різні сфери культурного життя, науки та освіти, оскільки така інформація сприятиме покращенню міжнародного іміджу України, спрямуванню інвестицій, встановленню і розвитку міжнародних зв'язків у сфері бізнесу, культури та науки.

Тому в Україні просто необхідно розвивати демократичні інститути, розширювати засоби отримання та поширення за її межі об'єктивної інформації, створювати справедливе оцінне ставлення до різних подій, які відбуваються у нашій державі. Такі реформи зменшать шанси маніпуляції громадською думкою та підвищать міжнародний авторитет України, що, у свою чергу, сприятиме процесу інтеграції України з європейським інформаційним простором та європейськими структурами загалом.

Список літератури

1. Асташкіна Т., Трохимчук С. Україна в Європейському інформаційному просторі // Вісник Львівського університету. Серія "Міжнародні відносини", – 2001. – Вип. 5. – С. 241-245.
2. Бондаренко В., Литвиненко О. Інформаційна безпека – складова національного суверенітету // Політика і час. – 2000. – № 4. – С.32-36.
3. Горбатюк О.М. Сучасний стан та проблеми інформаційної безпеки України на рубежі століть // Вісник Київського університету імені Тараса Шевченка. – 1999. – № 14. – С.46-50.
4. Зернецька О.В. Медіа- і віртуальна дипломатія та підготовка кадрів в університетах США і Великої Британії // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – 2002. – Випуск 37, частина I. – С.205-212.
5. Інформаційна безпека України // Національна безпека і оборона. – 2001. – № 1. – С. 2-55.
6. Литвиненко О. Інформаційний простір та його захист: теорія і практика // Віче. – № 10. – 2000. – С. 119-124.
7. Макаренко Є.А. Ідеологія інформаційного суспільства: політичні та правові проблеми міжнародного інформаційного поля // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – 1999. – Випуск 14 (ч. III). – С.178-199.
8. Макаренко Є.А. Міжнародні аспекти інформаційної політики України: прогнозування національних перспектив становлення інформаційного суспільства // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – 2000. – Випуск 17 (ч. I). – С. 173-194.
9. Наджос А.І. Ринок американської преси // Наукові записки Інституту журналістики. – 2000. – Т. 1. – С. 41-43.
10. Оленицька О.Р. Висвітлення міжнародної інформації на сторінках деяких українських газет // Наукові записки Інституту журналістики. – Т.2 – 2001. – С.99-102.
11. Піскорська Г.А. Концепція інформаційного суспільства в урядових програмах і зовнішній політиці країн світу // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – 2002. – Випуск 37 (Частина I). – С.60-63.
12. Петрів Т.І. Інформаційна доба і проблеми сучасної політичної культури // Українська журналістика в контексті світової: Зб. наук. пр. / За заг. редакцією проф. В.І. Шкляра. – К., 2001. – Вип. 5. – С. 29-32.

Поступила до редакції 10.08.2006 р.